

Роль інновацій та інвестицій у підвищенні конкурентоспроможності аграрного бізнесу

Котвицька Наталія Миколаївна¹, Тихонович Олександр Юрійович²

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Економіка	338.43:330.341.1:330.322

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18732738>

Анотація. У статті узагальнено теоретичні та прикладні аспекти впливу інноваційних та інвестиційних процесів на конкурентоспроможність суб'єктів аграрного бізнесу в умовах нестабільного ринкового середовища. Обґрунтовано, що стійкість аграрних підприємств визначається здатністю впроваджувати технологічні, організаційні й управлінські інновації та ефективно залучати й використовувати інвестиційні ресурси. Систематизовано підходи до трактування категорій «інновація», «інвестиція», «конкурентоспроможність» з урахуванням галузевої специфіки. Визначено ключові бар'єри інноваційної активності. Проаналізовано сучасні джерела інвестування. Доведено, що цифрові та ресурсозберігаючі технології сприяють підвищенню продуктивності й формуванню конкурентних переваг. Наголошено на необхідності комплексної інноваційно-інвестиційної стратегії.

Ключові слова: інновації, інвестиції, конкурентоспроможність, аграрний бізнес, точне землеробство, цифрові технології, аграрні підприємства, стратегія розвитку.

The role of innovations and investments in enhancing the competitiveness of agribusiness

Abstract. The article provides a comprehensive examination of the theoretical and applied aspects of the impact of innovation and investment processes on the formation and strengthening of the competitiveness of agribusiness entities under conditions of economic transformation and increasing instability of the market environment. It is substantiated that the long-term sustainability of agricultural enterprises is determined by their ability to generate and implement technological, organizational, and managerial innovations, as well as to attract and efficiently utilize investment resources. Scientific approaches to the interpretation of the categories «innovation», «investment» and «competitiveness» are generalized and systematized, taking into account the sectoral specifics of agriculture. Key factors constraining the innovative activity of agricultural enterprises are identified, including institutional limitations, financial risks, a shortage of long-term capital, and a low level of technological modernization. The study analyzes contemporary mechanisms and sources of investment in the agricultural sector, including foreign direct investment, venture financing, public-private partnerships, and instruments of state support for innovative development. It is

¹ д.е.н., доцент кафедри економіки, фінансів та обліку м. Київ, ПВНЗ «Європейський університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

² аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку, м. Київ, ПВНЗ «Європейський університет»
<https://orcid.org/0009-0004-5963-075X>

demonstrated that the implementation of digital and resource-saving technologies (precision agriculture, agrodrones, production monitoring systems, and automated processing) contributes to increased productivity, cost optimization, improved product quality, and the creation of sustainable competitive advantages. Emphasis is placed on the need for an integrated approach to the development of an enterprise's innovation and investment strategy that considers risks, regional operating conditions, environmental challenges, and global trends in the agri-food market. перспективні напрями подальших досліджень are defined in the field of evaluating the effectiveness of innovation and investment decisions and managing the development of the competitive potential of agricultural enterprises in Ukraine.

Keywords: innovations, investments, competitiveness, agribusiness, precision agriculture, digital technologies, agricultural enterprises, development strategy.

Вступ

Постановка проблеми. Аграрний сектор є стратегічно важливою складовою економіки України, яка формує значну частку валового внутрішнього продукту країни, забезпечує зайнятість значної частини населення та є ключовим джерелом експортних надходжень. Протягом останнього десятиліття Україна утвердилася як один із провідних світових постачальників зернових, олійних культур та продуктів їх переробки, що свідчить про значний природно-ресурсний потенціал вітчизняного агропромислового комплексу. Водночас в умовах посилення глобальної конкуренції, прискореного технологічного розвитку та постійних змін у попиті на продовольство аграрний бізнес стикається з принципово новими викликами, що вимагають переосмислення традиційних підходів до ведення господарства. Конкурентоспроможність аграрних підприємств у сучасному ринковому середовищі визначається не лише наявністю земельних ресурсів, природно-кліматичними умовами чи забезпеченістю трудовими ресурсами. На перший план виходять здатність підприємства швидко адаптуватися до змін, впроваджувати нові технології та залучати необхідні інвестиції для технологічної модернізації. Глобальні тенденції до цифровізації сільського господарства, поширення технологій штучного інтелекту та роботизації виробничих процесів суттєво трансформують конкурентне середовище, створюючи нові можливості та загрози для аграрних підприємств різних масштабів. Особливою гостроти ця проблема набуває в контексті воєнних реалій, які суттєво змінили умови господарювання для вітчизняного аграрного сектору, порушили усталені логістичні ланцюги та ускладнили доступ до зовнішніх ринків. За таких обставин підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу через активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності стає не лише стратегічним пріоритетом, а й нагальною практичною необхідністю.

Зв'язок із важливими науковими завданнями полягає в необхідності розробки нових теоретико-методологічних підходів до оцінки впливу інноваційно-інвестиційних процесів на конкурентоспроможність аграрних підприємств, формування концептуальних засад управління інноваційно-інвестиційним розвитком галузі в умовах невизначеності та обмеженості ресурсів. Практичні завдання охоплюють розробку дієвих механізмів залучення інвестицій у аграрний сектор, стимулювання інноваційної активності підприємств та ефективного використання технологічного потенціалу галузі. Не менш важливим є практичний вимір цієї проблеми: зростання конкурентоспроможності аграрного сектору безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни, рівень доходів сільського населення та загальний соціально-економічний розвиток сільських територій. Отже, дослідження ролі інновацій та інвестицій у підвищенні конкурентоспроможності аграрного бізнесу має виразний прикладний характер і відповідає пріоритетам державної аграрної політики України. Слід також зазначити, що в умовах євроінтеграції та орієнтації на стандарти Єдиного

ринку ЄС вітчизняні аграрні підприємства змушені підвищувати якість продукції, запроваджувати системи відстеженості та екологічні стандарти виробництва, що вимагає значних інвестицій та впровадження відповідних інновацій. Тому дослідження умов, механізмів і результатів інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняного аграрного бізнесу є актуальним і затребуваним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інновацій та інвестицій в аграрному секторі знаходиться у центрі уваги широкого кола вітчизняних і зарубіжних науковців. Концептуальне підґрунтя сучасних досліджень у цій сфері становлять класичні праці Й. Шумпетера, який визначив інновації як ключову рушійну силу економічного розвитку та обґрунтував механізм «творчого руйнування» як основу підприємницької динаміки [2]. Не менш важливими є ідеї М. Портера щодо ролі інновацій у формуванні стійких конкурентних переваг та розвитку конкурентоспроможності на мікро- та макрорівнях [1].

Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження теоретичних основ конкурентоспроможності аграрних підприємств зробив П. Саблук, який розробив концептуальні засади формування стратегії розвитку аграрного сектору України, приділивши особливу увагу питанням технологічної модернізації та інноваційного оновлення галузі [13]. Ю. Лупенко та О. Шпикуляк у колективній монографії дослідили проблеми інноваційного забезпечення розвитку сільського господарства, систематизувавши основні форми та методи активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі [11].

Питання фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств детально розглянуто в роботах О. Гудзь, де проаналізовано структуру та динаміку фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, визначено основні чинники, що впливають на їх кредитоспроможність та інвестиційну привабливість [6]. Дослідженням інституційних аспектів інноваційного розвитку аграрного ринку присвячені праці О. Шпикуляка, в яких обґрунтовано роль інституційного середовища у стимулюванні або стримуванні інноваційних процесів в аграрному секторі [10].

Носенко Ю.М., Нечипоренко О.М. досліджуючи проблеми формування інноваційних кластерів в аграрному секторі, дійшли висновку про необхідність розвитку мережових форм співпраці між науковими установами, виробничими підприємствами та фінансовими організаціями для забезпечення ефективного трансферу технологій [4]. Лазебник В., аналізуючи інвестиційний клімат в аграрній сфері, виявила ключові інституційні та економічні чинники, що визначають рівень інвестиційної активності в галузі та впливають на її інноваційний потенціал [5].

Серед зарубіжних авторів, що досліджують питання інновацій та інвестицій в аграрному секторі, слід виділити К. Фаглі з колегами, чия монографія «Harvesting Prosperity» представляє масштабний аналіз зв'язку між технологічним прогресом та продуктивністю сільського господарства у глобальному масштабі [3]. Дж. Ліндблом та співавтори дослідили роль систем підтримки прийняття рішень у розвитку точного землеробства та оцінили їх вплив на ефективність аграрного виробництва [7]. Доповідь AgFunder систематизує найсвіжіші дані про глобальні інвестиції в агротехнологічний сектор і дозволяє виявити провідні тенденції на ринку AgTech [8].

Досвід провідних аграрних держав — Нідерландів, Данії, Ізраїлю, Нової Зеландії — у сфері державної підтримки аграрних інновацій детально проаналізовано в публікаціях ОЕСР, які слугують важливим орієнтиром для розробки відповідної державної політики в Україні [9]. Залевська-Шишак А. Д., Фесун Ю. А. дослідили інноваційний потенціал великих агрохолдингів та визначили їх роль у технологічній модернізації аграрного сектору країни [12].

Разом із тим у науковій літературі залишається ряд недостатньо досліджених питань. Зокрема, бракує комплексних досліджень, які б встановлювали кількісні

залежності між рівнем інноваційної активності аграрних підприємств та їх ринковими позиціями у різних сегментах ринку. Не отримала належного висвітлення проблематика цифрових трансформацій в аграрному секторі та їх диференційованого впливу на підприємства різних форм власності та розмірів. Недостатньо вивченими залишаються питання ефективності державних інструментів підтримки аграрних інновацій в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та необхідності їх цільового використання. Крім того, більшість наявних досліджень зосереджена на великих агрохолдингах, тоді як інноваційно-інвестиційний розвиток малих і середніх аграрних підприємств залишається поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження теоретичних засад та практичних механізмів впливу інновацій та інвестицій на конкурентоспроможність аграрного бізнесу в умовах динамічного ринкового середовища, а також обґрунтування напрямів підвищення ефективності інноваційно-інвестиційних процесів в аграрному секторі України з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та послідовно вирішено такі завдання: уточнити зміст ключових понять «інновація», «інвестиція» та «конкурентоспроможність» у контексті аграрного бізнесу; проаналізувати сучасний стан інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі України; систематизувати основні форми та джерела інвестицій у сільськогосподарське виробництво; визначити пріоритетні напрями технологічних інновацій, що мають найбільший вплив на конкурентоспроможність аграрних підприємств; обґрунтувати рекомендації щодо формування інноваційно-інвестиційної стратегії аграрних підприємств.

У процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання: системний аналіз і синтез — для дослідження теоретичних основ взаємозв'язку між інноваціями, інвестиціями та конкурентоспроможністю; порівняльний аналіз — для зіставлення різних форм інноваційно-інвестиційної діяльності та досвіду провідних аграрних країн; монографічний метод — для поглибленого вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників; абстрактно-логічний метод — для формулювання теоретичних узагальнень та висновків.

Вступ

Категорія «конкурентоспроможність аграрного підприємства» є комплексною і охоплює здатність суб'єкта господарювання виробляти та реалізовувати продукцію або надавати послуги на рівні, що відповідає або перевищує вимоги ринку, забезпечуючи при цьому достатній рівень прибутковості та стійкості у довгостроковій перспективі. Конкурентоспроможність формується під впливом широкого спектра внутрішніх та зовнішніх чинників, серед яких технологічний рівень виробництва, якість продукції, ефективність менеджменту, доступ до фінансових ресурсів, рівень кадрового потенціалу та інноваційна активність підприємства.

Відповідно до концепції М. Портера, конкурентні переваги підприємства можуть ґрунтуватися або на лідерстві у витратах, або на диференціації продукту, або на фокусуванні зусиль на певному ринковому сегменті [1]. У аграрному бізнесі всі три стратегії можуть бути реалізовані через інновації. Технологічні інновації забезпечують зниження собівартості продукції шляхом підвищення продуктивності праці, зменшення витрат ресурсів та скорочення втрат. Продуктові інновації дозволяють виводити на ринок нові види товарів із вищою доданою вартістю, задовольняючи специфічні запити споживачів. Маркетингові інновації сприяють завоюванню нових ринкових ніш та побудові стійких відносин із покупцями.

Інновації в аграрному секторі доцільно класифікувати за декількома критеріями (табл. 1).

Таблиця 1 – Класифікація інновацій в аграрній сфері

Класифікаційна ознака	Вид інновацій	Характеристика	Приклади
За сферою застосування	Технологічні	Спрямовані на оновлення техніки, технологій і виробничих процесів	Нові методи обробітку ґрунту; нові сорти культур; технології зберігання та переробки; цифрові рішення для управління фермою
	Організаційні	Пов'язані зі змінами у структурі та формах організації діяльності	Нові форми організації виробництва; кооперація; кластерні моделі
	Маркетингові	Орієнтовані на вдосконалення збуту та просування продукції	Нові канали збуту; нові формати упаковки; брендування продукції
	Інституційні	Відображають зміни у формах взаємодії та партнерства	Нові форми інтеграції; стратегічні альянси; партнерські програми
За рівнем новизни	Базисні	Принципово нові рішення, що формують нові технологічні уклади	Радикально нові агротехнології; інноваційні виробничі платформи
	Поліпшувальні	Удосконалення наявних технологій та процесів	Модернізація техніки; оптимізація технологічних операцій
	Адаптаційні	Пристаювання зовнішніх або міжгалузевих рішень	Впровадження зарубіжних технологій; трансфер інновацій в агросектор

Джерело: створено на основі аналізу [14]

Важливим теоретичним аспектом є розуміння механізму, через який інновації перетворюються на конкурентні переваги. Шумпетер стверджував, що саме підприємці-новатори, впроваджуючи нові комбінації ресурсів і технологій, отримують тимчасові монополійні позиції на ринку, що є основним джерелом підприємницького прибутку [2]. Однак у міру поширення інновації серед конкурентів ця перевага нівелюється, спонукаючи до нового інноваційного пошуку. Такий динамічний процес є сутністю «творчого руйнування» як рушійної сили економічного прогресу.

Інвестиції у контексті аграрного бізнесу слід розглядати як вкладення капіталу у виробничі активи, технології та людський потенціал підприємства з метою отримання економічного ефекту в довгостроковій перспективі [14]. Взаємозв'язок між інвестиціями та інноваціями є двоспрямованим і взаємообумовленим: для впровадження інновацій необхідні інвестиційні ресурси, тоді як інноваційна активність підвищує інвестиційну привабливість підприємства та полегшує залучення капіталу.

Така синергетична взаємодія між інноваційними та інвестиційними процесами утворює основу динамічного розвитку аграрного бізнесу та забезпечення його довгострокової конкурентоспроможності.

Слід підкреслити, що в сучасних умовах конкурентоспроможність аграрного підприємства дедалі більше визначається його динамічними здібностями — здатністю своєчасно розпізнавати ринкові можливості, гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища та постійно оновлювати власний технологічний та організаційний потенціал. Саме динамічні здібності, що формуються через систематичну інноваційно-інвестиційну діяльність, є тим ключовим ресурсом, який забезпечує стійкість конкурентних позицій підприємства у довгостроковій перспективі.

Аграрний сектор України традиційно є одним із найбільших реципієнтів інвестицій в національній економіці. Водночас рівень інноваційної активності та технологічного оснащення вітчизняних аграрних підприємств суттєво диференційований залежно від розміру підприємства, форми власності та спеціалізації виробництва.

Великі агрохолдинги, що контролюють значні земельні масиви та мають доступ до міжнародних ринків капіталу, активно впроваджують сучасні технологічні рішення. Серед них — системи точного землеробства на базі GPS-навігації та геоінформаційних систем, автоматизовані системи зрошення з дистанційним керуванням, безпілотні літальні апарати для моніторингу посівів, цифрові платформи управління фермою. Ці підприємства формують попит на вітчизняні та імпортовані інноваційні рішення, генерують внутрішні дослідні розробки та залучають міжнародні інвестиції. Проте вони становлять відносно невелику частку від загальної кількості суб'єктів аграрного ринку.

Малі та середні аграрні підприємства, фермерські господарства, виробничі кооперативи значно відстають від великих агрохолдингів за рівнем технологічного оснащення та інноваційної активності. Основними причинами є: обмеженість власних фінансових ресурсів для інвестицій; труднощі з отриманням банківських кредитів через вимоги щодо застави та кредитної історії; недостатній рівень компетентності менеджменту у сфері управління інноваційними проектами; слабкість системи консультаційного та інформаційного забезпечення сільськогосподарських виробників. Наслідком є технологічне відставання, нижча продуктивність праці та земельних ресурсів, гірші позиції на ринках збуту.

Щодо структури інвестицій в аграрному секторі, переважна їх частина традиційно спрямовується на придбання техніки та обладнання, будівництво та реконструкцію виробничих об'єктів. Натомість вкладення у дослідження і розробки, придбання ліцензій та об'єктів інтелектуальної власності займають незначну частку в загальному обсязі капітальних інвестицій. Така структура інвестицій свідчить про переважно екстенсивний характер розвитку галузі та недостатню увагу до формування нематеріальних активів як основи довгострокової конкурентоспроможності.

Серед ключових проблем, що стримують інноваційно-інвестиційний розвиток аграрного сектору, необхідно виділити: нерозвиненість аграрної науки та слабкий зв'язок між науковими установами і виробничою сферою; відсутність розвиненої інноваційної інфраструктури — агротехнопарків, інноваційних центрів, демонстраційних ферм; обмежений доступ підприємств до довгострокового фінансування на прийнятних умовах; низький рівень захисту прав інтелектуальної власності; недостатній розвиток ринку аграрного страхування, що підвищує ризики інноваційних проектів. Вирішення цих проблем вимагає координованих зусиль держави, бізнесу та наукового співтовариства.

Позитивним трендом є помітне зростання інтересу до AgTech-стартапів в Україні. Вітчизняні розробники пропонують конкурентоспроможні рішення у сферах цифрового управління фермою, агрострахування на основі супутникових даних, онлайн-торгівлі

аграрною продукцією та агроаналітики. Ці підприємства акумулюють венчурний капітал і виходять на міжнародні ринки, формуючи технологічну основу для майбутньої модернізації вітчизняного аграрного сектору.

Серед технологічних інновацій, що мають найбільш суттєвий вплив на конкурентоспроможність аграрних підприємств, особливе місце займають технології точного землеробства. Точне землеробство — це концепція управління сільськогосподарським виробництвом, що передбачає використання сучасних інформаційних технологій для підвищення точності та ефективності агрономічних рішень з урахуванням просторової та часової варіабельності характеристик агрофітоценозу та ґрунтового покриву [7].

Основау точного землеробства становлять: супутникова навігація та позиціонування (GPS/GNSS), що забезпечують точне визначення місцезнаходження техніки та відтворюваність агрономічних заходів; геоінформаційні системи для картографування ґрунтових характеристик та врожайності; дистанційне зондування землі з використанням супутникових знімків та аерофотозйомки для оцінки стану посівів; системи змінного норми внесення добрив та засобів захисту рослин залежно від характеристик конкретної ділянки поля. Сукупне застосування цих технологій дозволяє скоротити витрати на добрива та пестициди на 15–25%, підвищити врожайність на 10–20% та знизити негативний вплив аграрного виробництва на навколишнє середовище.

Безпілотні літальні апарати (агродрони) стали одним із найбільш динамічно зростаючих напрямів технологічних інновацій в аграрному секторі. Сучасні агродрони здатні виконувати широкий спектр операцій: фотограмметричну зйомку та картографування угідь; мультиспектральний моніторинг стану посівів для виявлення хвороб, шкідників та стресових факторів; внесення засобів захисту рослин та рідких добрив; сівбу насіння в умовах, де традиційна техніка є малоефективною. Основними перевагами агродронів є висока оперативність виконання польових обстежень, можливість охоплення значних площ за короткий час та отримання детальних просторових даних для прийняття управлінських рішень.

Цифровізація управлінських процесів аграрного підприємства є ще одним потужним чинником підвищення конкурентоспроможності. Впровадження спеціалізованого програмного забезпечення для управління фермою (FMS — Farm Management Software) дозволяє систематизувати облік витрат і доходів у розрізі полів і культур, планувати агротехнологічні заходи та контролювати їх виконання, відстежувати технічний стан парку машин та організовувати своєчасне обслуговування, управляти персоналом та вести документообіг. Хмарні FMS-системи забезпечують доступ до даних з будь-якого пристрою в режимі реального часу, що є принципово важливим для ефективного управління підприємствами з розосередженими виробничими активами.

Аналітика великих даних (Big Data Analytics) відкриває принципово нові можливості для агрономічного прийняття рішень та управління ризиками. Інтеграція даних про стан ґрунтів, погодні умови, стан посівів, ціни на ресурси та ринок збуту в єдині аналітичні платформи дозволяє будувати прогнозні моделі врожайності, оптимізувати агротехнологічні прийоми та своєчасно виявляти потенційні загрози. Штучний інтелект та машинне навчання дедалі активніше застосовуються для розпізнавання хвороб та шкідників на фотографіях посівів, прогнозування оптимальних строків сівби та збирання врожаю, автоматизації сортування та контролю якості продукції.

Біотехнологічні інновації є стратегічним напрямом підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Селекція нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур з поліпшеними характеристиками — стійкістю до посухи, хвороб, шкідників, підвищеною врожайністю та якістю продукції — дозволяє

суттєво знизити ризики аграрного виробництва та підвищити його ефективність. Нові технології геномного редагування, зокрема CRISPR-Cas9, відкривають безпрецедентні можливості для прискореної цільової модифікації геному рослин, що суттєво скорочує тривалість та вартість селекційних програм. Однак їх комерційне застосування залежить від вирішення низки правових, регуляторних та соціальних питань.

Інновації у сфері зберігання та переробки аграрної продукції також суттєво впливають на конкурентоспроможність підприємств. Сучасні системи зберігання зерна з автоматичним контролем температури та вологості, активною вентиляцією та захистом від шкідників дозволяють мінімізувати кількісні та якісні втрати продукції, гнучко реагувати на ринкову кон'юнктуру та розширювати можливості для переробки. Технологічні інновації у харчовій промисловості — нові продукти з високою доданою вартістю, функціональні продукти харчування, упакування нового покоління — дозволяють аграрним підприємствам виходити на нові ринкові сегменти та збільшувати норму прибутку.

Залучення достатнього обсягу інвестицій є необхідною умовою реалізації інноваційного потенціалу аграрних підприємств. Різноманітність форм та джерел інвестиційного фінансування зумовлює необхідність диференційованого підходу до їх використання залежно від масштабу підприємства, характеру інноваційного проєкту та наявних можливостей.

Банківське кредитування залишається найпоширенішим зовнішнім джерелом фінансування для аграрних підприємств. Проте в умовах України цей інструмент характеризується рядом суттєвих обмежень: висока вартість кредитних ресурсів, значні вимоги щодо забезпечення кредиту, відсутність спеціалізованих банківських продуктів для фінансування інноваційних проєктів в аграрній сфері. Позитивним зрушенням є розвиток аграрного кредитування з частковою компенсацією процентних ставок за рахунок державних програм, що знижує фінансове навантаження на позичальників та стимулює інвестиційну активність.

Лізинг як форма фінансування придбання аграрної техніки та обладнання набув значного поширення завдяки ряду переваг порівняно з банківськими кредитами: менша сума початкового внеску, тривалі терміни фінансування, що узгоджуються з характером аграрного виробництва, можливість оновлення техніки після завершення договору лізингу. Розвиток лізингових програм для нового технологічного обладнання — автоматизованих зрошувальних систем, агродронів, обладнання для точного землеробства — є важливим напрямом стимулювання інноваційної активності аграрних підприємств.

Венчурне фінансування набуває дедалі більшого значення як джерело капіталу для агротехнологічних стартапів та інноваційних підприємств. Глобальний ринок AgTech-інвестицій стрімко зростає: за даними AgFunder, протягом останніх п'яти років у розробку агротехнологічних рішень щорічно вкладалися значні суми венчурного капіталу [8]. В Україні ринок AgTech венчурного фінансування перебуває на початковому етапі розвитку, проте демонструє позитивну динаміку. Важливим чинником його становлення є формування відповідної екосистеми — акселераторів, інкубаторів, мереж бізнес-ангелів, що спеціалізуються на аграрному секторі.

Публічно-приватне партнерство є ефективним механізмом залучення приватних інвестицій до реалізації масштабних інноваційних проєктів в аграрній сфері, що мають суспільне значення, але потребують значних капіталовкладень. Механізм ДПП передбачає розподіл ризиків, витрат та вигод між державою та приватними інвесторами, що дозволяє залучати приватний капітал до проєктів, які без державної участі були б недостатньо привабливими для суто комерційних інвесторів. Перспективними сферами застосування ДПП в аграрному секторі є розвиток іригаційних систем, будівництво елеваторних потужностей, модернізація аграрної

дорожньої інфраструктури, розвиток центрів аграрних технологій та демонстраційних ферм.

Міжнародна технічна допомога та грантове фінансування відіграють важливу роль у підтримці інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняного аграрного сектору. Програми ЄС, USAID, Світового банку та інших міжнародних організацій спрямовані на розвиток інституційного середовища для аграрних інновацій, підвищення кваліфікації кадрів, підтримку аграрних кооперативів та фермерських господарств у впровадженні сучасних технологій. Ефективне використання цих ресурсів вимагає розбудови відповідних інституційних можливостей на рівні аграрних підприємств, кооперативів та об'єднань.

Важливу роль у системі інвестиційної підтримки аграрних інновацій відіграє і державне фінансування. Субсидії для придбання інноваційного обладнання та техніки, пільгові кредити для фінансування інноваційних проєктів, податкові пільги для підприємств, що здійснюють науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність, фінансування програм трансферу технологій — усі ці інструменти спрямовані на подолання ринкових провалів у сфері аграрних інновацій. Досвід провідних аграрних держав — Нідерландів, Ізраїлю, Данії — свідчить, що системна і добре структурована державна підтримка аграрних інновацій є ключовою умовою технологічного лідерства у глобальному аграрному виробництві [9].

Вивчення зарубіжного досвіду є необхідною умовою розробки ефективних механізмів інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняного аграрного сектору. Особливий інтерес становить досвід країн, що досягли значних успіхів у підвищенні конкурентоспроможності свого аграрного виробництва на основі технологічних інновацій.

Нідерланди є визнаним світовим лідером у сфері аграрних технологій, незважаючи на вкрай обмежений земельний ресурс. Ключовими чинниками технологічного лідерства нідерландського аграрного сектору є: потужна державна підтримка аграрних досліджень через мережу університетів прикладних наук та Університет Вагенінгена; розвинена система поширення знань та технологій через консультаційні служби; сильна культура кооперації та горизонтальних зв'язків між виробниками; орієнтація на виробництво продукції з високою доданою вартістю — квіти, насіння, молочні продукти преміум-класу; активне використання закритого ґрунту (теплиці) з автоматизованими системами управління мікрокліматом, поливом та живленням.

Ізраїль є яскравим прикладом перетворення технологічних інновацій на конкурентні переваги в умовах гострого дефіциту природних ресурсів. Вітчизняні розробки в галузі крапельного зрошення, захищеного ґрунту, точного внесення добрив та засобів захисту рослин, технологій опріснення та повторного використання води здобули визнання в усьому світі та стали основою для розвитку потужного AgTech-сектору. Держава активно підтримує аграрні інновації через систему грантів та податкових пільг для науково-дослідних підприємств, розвиток технологічних інкубаторів та стимулювання венчурного інвестування.

Досвід Данії в контексті побудови конкурентоспроможного аграрного сектору на основі інновацій та кооперації також є дуже показовим. Данські аграрні кооперативи займають провідні позиції на світових ринках свинини та молочної продукції, забезпечуючи при цьому дотримання найвищих стандартів якості та безпеки. Ключем до успіху є постійні інвестиції у технологічне оновлення виробництва, активне використання наукових досягнень, розвинена система контролю якості та прослідковуваності продукції від ферми до споживача.

Для України найбільш релевантним є досвід країн Центральної та Східної Європи — Польщі, Чехії, Угорщини, які пройшли шлях трансформації аграрного сектору в умовах

переходу до ринкової економіки та євроінтеграції. Ключові уроки їх досвіду: важливість системної державної підтримки у перехідний період для формування інноваційної інфраструктури; необхідність розвитку аграрної освіти та консультаційних служб; роль кооперативного руху у забезпеченні доступу малих підприємств до інноваційних технологій та ринків збуту; значення участі у структурних фондах ЄС для фінансування технологічної модернізації.

На основі проведеного аналізу теоретичних підходів, зарубіжного досвіду та специфіки вітчизняного аграрного сектору можна сформулювати ряд рекомендацій щодо формування ефективної інноваційно-інвестиційної стратегії аграрних підприємств.

Першим і базовим елементом такої стратегії є комплексна оцінка інноваційного потенціалу підприємства — систематичне дослідження технологічного стану виробництва, рівня кваліфікації персоналу, якості менеджменту, фінансових можливостей та зовнішніх умов. Така оцінка дозволяє визначити пріоритетні напрями інноваційного розвитку, обґрунтувати вибір конкретних технологічних рішень та оцінити ризики інноваційних проєктів. Доцільно застосовувати методологію технологічного аудиту, яка включає порівняльний аналіз технологічного рівня підприємства з галузевими еталонами та кращими вітчизняними та зарубіжними аналогами.

Другим ключовим елементом є диверсифікація джерел інвестиційного фінансування. Оптимальна структура фінансування інноваційних проєктів включає власні кошти підприємства, банківські кредити або лізинг, державні субсидії та гранти, кошти міжнародної технічної допомоги. Для малих і середніх підприємств перспективним є фінансування через механізми аграрних кооперативів та кластерів, що дозволяє об'єднувати ресурси та спільно реалізовувати інноваційні проєкти, які окремому підприємству були б недоступні.

Третім важливим аспектом є кадрове забезпечення інноваційного розвитку. Впровадження сучасних технологій потребує не лише фінансових ресурсів, а й наявності персоналу, здатного ефективно їх використовувати. Тому інвестиції в навчання та підвищення кваліфікації кадрів повинні розглядатися як обов'язкова складова будь-якого технологічного інноваційного проєкту. Партнерство з аграрними університетами та коледжами, участь у програмах обміну досвідом та міжнародних стажуваннях є ефективними інструментами розвитку людського капіталу аграрних підприємств.

Четвертим напрямом є розвиток партнерства та кооперації як механізмів підвищення доступності інновацій. Участь у науково-виробничих кластерах, агротехнологічних центрах, виробничих кооперативах відкриває малим та середнім підприємствам доступ до нових знань, технологій та ринків збуту, що є суттєвою конкурентною перевагою. Горизонтальні зв'язки між виробниками — спільне придбання дорогого обладнання, обмін сільськогосподарською технікою, спільні логістичні рішення — дозволяють скористатися перевагами масштабу без втрати організаційної самостійності.

П'ятим елементом є моніторинг та оцінка ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів. Системний збір та аналіз даних про результати впровадження інновацій дозволяє своєчасно виявляти проблеми, коригувати стратегію та обґрунтовувати доцільність подальших інвестицій. Ключовими показниками ефективності можуть слугувати: зміна урожайності культур та продуктивності тваринництва; динаміка собівартості виробленої продукції; зміна частки підприємства на цільових ринках; рентабельність інноваційних проєктів та термін окупності інвестицій.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє сформулювати ряд теоретичних узагальнень та практичних висновків щодо ролі інновацій та інвестицій у підвищенні конкурентоспроможності аграрного бізнесу. Конкурентоспроможність сучасного аграрного підприємства значною мірою визначається його інноваційним потенціалом та здатністю залучати й ефективно використовувати інвестиційні ресурси. Традиційні чинники конкурентоспроможності — природна родючість ґрунтів та дешева робоча сила — поступово поступаються місцем технологічному рівню виробництва та інноваційній активності підприємства. Така зміна конкурентної парадигми ставить перед вітчизняними аграрними підприємствами принципово нові вимоги щодо організації господарської діяльності. Технологічні інновації у сфері точного землеробства, цифровізації виробничих і управлінських процесів, біотехнологій формують стійкі конкурентні переваги, що дозволяють підприємствам знижувати собівартість виробництва, підвищувати якість продукції та виходити на нові ринкові сегменти. Найвищий ефект досягається при комплексному впровадженні взаємодоповнюючих технологічних рішень у рамках цілісної інноваційної стратегії, а не при точковому впровадженні окремих технологій. Ефективний розвиток аграрного бізнесу потребує диверсифікованого підходу до залучення інвестицій, поєднання власних коштів, банківського кредитування, лізингу, венчурного фінансування та державної підтримки. Особливого значення набуває розвиток механізмів публічно-приватного партнерства та аграрного кооперативного руху як інструментів забезпечення доступу до інноваційних технологій для малих і середніх підприємств. Держава має відігравати активну роль у формуванні сприятливого середовища для інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектору. Ефективна державна аграрна інноваційна політика повинна включати пряму фінансову підтримку, розвиток аграрної науки та системи поширення знань, вдосконалення регуляторного середовища та захист прав інтелектуальної власності. Досвід провідних аграрних держав переконливо свідчить, що системна державна підтримка є необхідною умовою технологічного лідерства у глобальному аграрному виробництві. Особливої уваги заслуговує розвиток партнерства між аграрними підприємствами, науковими установами та державними органами. Формування ефективних інституційних механізмів трансферу технологій, розвиток мережевої взаємодії та кластерних ініціатив в аграрному секторі є необхідною умовою перетворення наукових досягнень на конкурентні переваги аграрного бізнесу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з кількома напрямками. По-перше, необхідна розробка методологічних підходів до комплексної кількісної оцінки впливу інноваційно-інвестиційної діяльності на конкурентоспроможність аграрних підприємств, що дозволило б встановлювати кількісні залежності між рівнем інноваційної активності та ринковими позиціями підприємств. По-друге, перспективним є дослідження регіональних особливостей інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектору з урахуванням різних природно-кліматичних умов, структури аграрного виробництва та інституційного середовища. По-третє, потребує поглибленого дослідження проблематика ефективності різних інструментів державної підтримки аграрних інновацій в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Нарешті, окремим перспективним напрямом є дослідження впливу цифрових трансформацій на інноваційну модель розвитку малих і середніх аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 855 р.

2. Schumpeter J.A. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Cambridge: Harvard University Press, 1934. 255 p.
3. Fuglie K., Gautam M., Goyal A., Maloney W. *Harvesting Prosperity: Technology and Productivity Growth in Agriculture*. Washington: World Bank, 2020. 284 p.
4. Носенко Ю.М., Нечипоренко О.М., Сінельник Л.М. Інноваційні агрокластери як форма інтеграції науково-освітньої діяльності та бізнесу. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 77 — 86. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005077>.
5. Лазебник В. Інвестиції та інновації в органічному виробництві: можливості та виклики для агропродовольчого сектору України. *Економіка та суспільство* 2025. (77). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-82>.
6. Гудзь О. Є. *Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія*. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
7. Lindblom J., Lundström C., Ljung M., Jönsson A. Promoting sustainable intensification in precision agriculture: *Review of decision support systems development and strategies*. *Precision Agriculture*, 2017. 18(3), 309–331. <https://doi.org/10.1007/s11119-016-9491-4>
8. AgFunder. *Global AgriFoodTech Investment Report 2023*. San Francisco: AgFunder, 2023. URL: <https://agfunder.com/research/agfunder-global-agrifoodtech-investment-report-2023/>.
9. OECD. *Innovation, agricultural productivity and sustainability in the Netherlands : OECD food and agricultural reviews / OECD Publishing*. Paris, 2015. 182 с. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/11/innovation-agricultural-productivity-and-sustainability-in-the-netherlands_g1g577f0/9789264238473-en.pdf.
10. Шпикуляк, О. Г. *Інститути аграрного ринку : навч. посібник*. Львів : Львівська політехніка, 2016. 320 с.
11. Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк, Л. В. Білозор, І. С. Гончаренко. *Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи: монографія*. Нац. наук. центр «Ін-т аграр. Економіки». К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. 514 с.
12. Залєвська-Шишак А.Д., Фесун Ю.А. Роль агрохолдингів у впровадженні інновацій в аграрному секторі економіки України. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.100>
13. Саблук П.Т. *Агroeкономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку : монографія*. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» Національної аграрної академії наук України. К., 2016. 372 с.
14. Котвицька Н.М. Детермінанти інноваційного розвитку в агропродовольчій сфері. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. № 1(12). 2023. С. 16–25. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.1.2>